

Yeni İnsan Yayınları
Tarih Serisi

Can Tankut ESMEN

Can Tankut Esmen, 1990 Bakırköy/İstanbul doğumludur. İlk ve lise eğitimini tamamladıktan sonra, 2008 yılında başladığı Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü 2012 senesinde mezun olmuştur. Eylül 2012 itibarıyla Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında ÖYP araştırma görevlisi kadrosunda çalışmaya başlamıştır. 2015 yılında Trakya Üniversitesi SOBE Tarih Anabilim dalından yüksek lisans derecesini almış olup, aynı enstitüye bağlı olarak hazırladığı doktora çalışmasını Prof. Dr. Nebi Mehdiyev'in danışmanlığında 2020 yılında tamamlamıştır. Prensip olarak "tarihçilik" mesleğini yapanlara güvenmeyen yazar; akademik ilgi alanını tarih yazıcılığının tarihi, tarihçiler ve tarih felsefesi olarak belirlemiştir. Esmen'in, Tek Parti Dönemi Tarihçiliğinde Avrupa Hunları (Berikan Yayınevi, Ankara 2016) adlı bir kitabı ve yayınlanmış akademik çalışmaları mevcuttur.

Tarihyazımında İdeoloji ve Pratikleri

Can Tankut Esmen

Yeni İnsan Yayınevi-342
Tarih Serisi-24
Tarihyazımında İdeoloji ve Pratikleri
Can Tankut Esmen
I. Baskı, İstanbul, Aralık 2021
ISBN: 978-625-7537-33-9
Genel Yayın Yönetmeni: Aytaç Timur
Editör: Emre Elmas, Şeyma Dereci
Kapak Tasarım: Sadegül Demir
Dizgi: Sadegül Demir
Sertifika No: 12186

©Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizm. San. Tic. Ltd. Şti. 2021
İçerenköy Mah. Değirmenyolu Sokak Kutay İş Merkezi B Blok No:18/2
Ataşehir/İstanbul
Tel:(0 216) 489 84 08

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir yolla çoğaltılamaz.

www.yeniinsanyayinevi.com
yeniinsanyayinevi@gmail.com
newhumanpublisher@yahoo.com
[facebook/yeniinsanyayinevi](https://facebook.com/yeniinsanyayinevi)
[instagram/yeniinsanyayinevi](https://instagram.com/yeniinsanyayinevi)
twitter.com/yeninsanyayin

Baskı: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. A.Ş.
Beytepe Köyü Yolu No:3 06800 Çankaya, Ankara Tel: 0312 266 44 10
Matbaa Sertifika No: 46519

Tarihyazımında İdeoloji ve Pratikleri

Can Tankut Esmen

YENİİNSAN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
GİRİŞ	13
BÖLÜM I	
ÇAĞDAŞ DÖNEM TARİHYAZIMI	
Zihni Arka Planı ve Yöntem Problemi.....	41
A. Çağdaş Dönem Tarihyazımının Temelindeki Fikir Akımları	44
1. Pozitivizm.....	45
2. Romantizm	56
3. Tepkisellik	61
B. Yöntem Problemi	72
1. Tarihyazımı ve Yöntem Problemi	73
2. Türk Tarihçilerinde Yöntem Problemi	80
BÖLÜM II	
TARİH YAZICILIĞI PRATİKLERİ	
A. Tarih Pratikleri	97
1. Kemalist Pratik	99
2. Bilimselci Pratik.....	111
3. Türk-İslamcı Pratik	123
4. Marksist Pratik.....	133
5. Alternatif Pratikler	143
NETİCE	161
KAYNAKÇA.....	169

ÖN SÖZ

Bu çalışma günümüzden beş yıl önce tamamlanmış olsaydı, muhtemelen “Türkiye’de tarihyazımı çalışmaları henüz emekleme çağını yaşamakta” şeklinde bir cümleyle başlıyor olacaktı. Bugün ise, hiç değilse, Türkiye’de tarihyazımı çalışmaları yürüme çağına erişti diyebiliriz. Tarihin, devletlerden, kurumlardan, savaşlardan, büyük isimlerden ve askeri gelişmelerden müteşekkil “baba” konularına son elli yılda sosyo-ekonomik tarih çalışmaları bir çelme takmıştı. Öyle ki, tarihçilerin tarihin odağını her geçen yıl biraz daha saptırmasıyla yaşanan bu değişim; nihayet tarihçilik mesleğinin tarihine karşı ilgi ve alaka ile bambaşka bir boyuta ulaşmış oldu. Klasik tarihçiliğin surlarını döverken ilk kez gedik açma başarısını da gösteren tarihyazımının sahi topları, *Bahaeddin Yediyıldız*’lara, *Mustafa Oral*’lara, *Ahmet Özcan*’lara, *İbrahim Şirin*’lere, *Erdem Sönmez*’lere ve *Ahmet Şimşek*’lere selam olsun!

Tarihyazımının, bütünün içerisinde belli bir kesiti konu edinerek inceleyen bir alt türü olarak görebileceğimiz bu çalışmada da; Çağdaş dönem Türk tarihyazımı incelenmektedir. Konumuza geçmeden önce, okuyucunun sabrı, zorunlu bir hatırlatma için ödünç alınacaktır. Pek çok üniversitenin tarih bölümünde, hatta en saygınlarında bile, tarihyazımı çalışmaları tarih olarak kabul edilmemektedir. Tarihyazımını, açık şekilde tarihçilik mesleğinin tarihi olarak tanımladığımız halde bu garabet ısrarla sürdürülmektedir. Tabi böyle olunca, en büyük sıkıntıyı, benim gibi tarihyazımının büyümesine bir kez kapılmış, yaptığı işin, mesleğin tarihini ortaya koymaya çalışan gençler çekmektedir.

Buradan söyleyeceğim şey şudur; sayın kıdemlilerim, naftalin kokan at gözlüklerinizi çıkartın ve tarihçiliğe bir kez de öyle bakın. Göreceksiniz, dünya sandığınızdan çok daha büyük ve çok daha renkli.

Bu serzenişimden sonra, geriye önsözlerin en önemli kısmı kalıyor: teşekkür faslı. Siz kıymetli okuyucumu baştan uyarayım, benimkisi bir parça uzun olabilir! Zira çok değerli isimler, çalışmanın farklı aşamalarında çok önemli katkılarda bulundular. Tarihçilik mesleğim ya; kronolojik olarak gideyim, kıymetli dostum ve meslektaşım *Emre Elmas*, hem beni tarihyazımı disiplini ile tanıştıran kişi olduğu hem de bu çalışmayı defalarca okuyarak yapıcı eleştirileriyle kabul edilebilir bir seviyeye getirdiği için teşekkürleri hak etmektedir. İkinci olarak; sahipsiz kalmış kitapların ve tüm sokak kedilerinin banisi, kıymetli hocam *Ahmet Özcan*; böyle bir çalışmanın yapılabileceğine beni ikna ettiği ve yazılması adına çok emek sarf ettiği için büyük bir teşekkürü hak etmektedir. Kendisine minnettarım.

Tarihçiliğin tarihi, tarih bölümlerinde tez olarak çalışılmaz (!) düşüncesinden hareketle eski bölüm başkanımız *İlker Alp*'in zorlaması ile bölüm dışından bir danışman bulmam istendiğinde yollarımızın kesiştiği, danışmanım *Nebi Mehdiyev*'e binlerce kez şükranlarımı sunarım. O olmasaydı doktora tezim ve haliyle de tezimden hareketle yayınlama cüreti gösterdiğim bu kitap belki de hiç var olamayacaktı. Tarih bölümü içerisinde bir danışmanım olamadıysa da çok kıymetli bir destekçim ve adeta bir pusula gibi metnime yön veren bir hocam hep yanımdaydı. Sayın *Mehmet Kaan Çalen*'e; başta, tıpkı *Emre Elmas* gibi yüksek lisans tezimi kaleme almaya başladığım günlerden bu yana, tarihyazımı alanında çalışma yapmama verdiği destek için ve sonrasında ise bu çalışmayı defalarca kez okuyarak katkı sağladığı için çok teşekkür ederim. Aynı şekilde kıymetli arkadaşlarım *Şeyma Dereci* ve *Fatih Belgi*'ye çalışmamı okudukları, eleştirdikleri ve yol gösterdikleri için çok çok teşekkür ederim. Aynı zamanda tez izleme jürimde de yer alan ve yapıcı eleştirileriyle yol gösteren, daha da önemlisi her türlü ahval ve şerait altında yazmaya teşvik eden hocam *Ahmet Emre Dağtaşoğlu*'na da teşekkürlerimi sunarım. Tez savunmamda yer alma inceliğini gösteren; savunma sırasında ve sonrasında soruları ve özgün bakış açılarıyla çalışmama artı değer katan,

kitaplaşmasında görüşlerinden istifade ettiğim kıymetli isimler; tarihyazımı disiplininin duayeni *Ahmet Şimşek* hocam ve yapıcı eleştirileri ile çalışmamı baştanbaşa bir süzgeçten geçirmeme vesile olan hocam *Fuat Hacısalihoğlu*'na da şükranlarımı sunarım. *Kleio*'nun ilham dolu fısıltıları, saydığım bu kıymetli isimlerin kulaklarından hiç eksik olmasın.

Bir çalışma ortaya çıkarken sadece mesleğin içindeki isimlerden değil, hayatını kuşatan, onun içinde yer alan herkesten bir şekilde etkilenmektedir. Aile, burada, en çok öne çıkan yerdir. Şu anda hayatta olamasa da; yetişmemde çok büyük katkısı olan; üniversiteye ve eğitime olan inancı içinde yaşadığın çağın ve toplumun çok çok ilerisinde olan babam *Tevfik Muammer Esmen*'e; iki ergenin tüm sorumluluğunu yüklenip, İstanbul gibi bir karadeliğin içinde çocuklarına yüksek tahsil yaptıran, her şartta onları koşulsuzca destekleyen, cennet kokan annem *Lütfiye Esmen*'e ve hem bir dost hem bir kardeş olarak arkamda bir kale gibi varlığını hissedip ondan güç aldığım kıymetli kardeşim *Caner Esmen*'e binlerce kez teşekkür ederim. Ayrıca, bu çalışma yazılırken, tüm huzursuzluklarıma katlanan, bana sürekli moral ve özgüven aşılayan kız arkadaşım *Nikolina Kuniç*'e de sonsuz teşekkürler.

Ailenin yanı sıra, çalışmaları, boş kâğıtlardan yazı dolu sayfalara taşımada katkısı olan bir diğer unsur ise kurumlarımızdır. Burada özellikle teşekkürü hak eden iki kurum *İSAM Kütüphanesi* ve *Trakya Üniversitesi Merkez Kütüphanesi*'dir. Her başvurumda ihtiyacım olanı, bir şekilde bulup, bana hızlıca ulaştırdıkları için; her iki kurumun çok kıymetli çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım. Son olarak bu çalışmayı yayınlanmaya değer gören *Yeni İnsan Yayınevi*'ne, değerli yayın yönetmenim *Dr. Akif Pamuk* hocama ve editörüm *Osman Keçeli*'ye de tekrar tekrar teşekkür ederim. Katkısı olup ismini anamadığım dostlarım beni affetsinler; bu vesileyle, emeği geçen herkese şükranlarımı sunduğumu bir kez daha belirtirken, çalışmada yer alan tüm eksiklik ve hatalarım tarafıma ait olduğunun bilinmesini özellikle istirham ederim.

Can Tankut Esmen
Edirne 2021

GİRİŞ

*“Tarih nedir” sorusunu gerçekçi şekilde
cevaplamının yolu, “ne” yerine “kim”
kelimesini koymak ve sonuna da
“için” kelimesini eklemektir.*

Keith Jenkins

Tarih sözcüğü karşıladığı iki anlamla; hem *geçmişte meydana gelen olayların tamamı* hem de *geçmişte yaşanan olayların tarihçilerce bir bağlam içerisinde yeniden inşa edilerek kaleme alınması* olarak toplumlar nezdinde oldukça önemli bir yer işgal etmektedir. Bu anlamlardan özellikle ikincisi, benim kullanacağım biçimiyle tarih yazıcılığı, bu çalışmanın araştırma nesnesini oluşturmaktadır. Tarih yazıcılığının, oldukça şüpheli bir genel kabul olmasıyla birlikte bilinen ilk tarihçi olarak kabul edilen Herodotos’tan başlayan ve binlerce yıllık bir süreçten geçerek günümüze uzanan kendi özgün hikâyesine sahip olduğu söylenebilir. İşte söz konusu hikâyeyi ortaya koyan ve bir başka deyişle tarih yazıcılığı eyleminin kendi tarihini yazmayı amaçlayan çalışmalar, tarihyazımı (historiography) kavramı altında incelenmekte ve onun önemli bir parçası olarak kabul edilmektedir. Tarihyazımı, ilgili sahada önemli çalışmalar yapmış bir isim olan Daniel Woolf

tarafından dört ana anlama sahip olarak tanımlanmaktadır: a) *Tarih yazma yöntemlerinin incelenmesi*; b) *Belirli bir sahada yapılmış tarih çalışmalarının, konu hakkındaki bilgi ya da kilit tartışmalar ekseninde yeniden incelenmesi*; c) *Tarih yazıcılığının tarihi, yani büyük tarihçilerin ve metinlerin gözden geçirilmesine fakat aynı anda kanon dışı eserler ve bu eserlerin üretildiği toplumsal ve kültürel bağlam gözetilecek şekilde bir analiz yapılması* ve son olarak d) *tarih yazıcılığı faaliyeti*.¹ Bu çalışmada ise tarihyazımı; (c) şıkkında ifade edilmiş olduğu gibi, tarih yazıcılığının tarihi anlamını karşılayan bir biçimde kullanılacaktır. Woolf'un yaptığı tanımlamada (d) şıkkında kendine yer bulan ve anlamca tarih yazma eylemini karşılayan ifade ise tarih yazıcılığı olarak anılacaktır.

Çalışmanın giriş kısmında, Türk tarihyazımına dair bir dönemlendirme denemesi ve takip eden bölümlerde çağdaş dönem olarak adlandırdığım sürecin düşünsel arkaplanı, yöntem problemi ve tarihçilik pratikleri ekseninde incelenmesi yer alacaktır. Böylelikle, Türkiye'de tarihçiliğin, tarihçi ve tarihçinin sahip olduğu siyasi ideoloji arasındaki güçlü bağlantıdan nasıl etkilendiğini göstermiş olacaktır. Ezcümle, Edward Hallett Carr'ın salık verdiği, *tarih metninden önce tarihçiye bakın* uyarısını ciddiye alarak, metin odaklı değil *tarihçinin niyeti* odaklı bir tarihyazımı sorgulaması ve metin kurgusuna girişilecektir. Bunu yaparken Howard Zinn'in ifade ettiği; "*Siyaset ile ilgisi olmayan tarihçiler topluluğu diye bir mesele yoktur, tarihçilerin nereye hizmet ettiklerine dair bir mesele vardır.*"² şiarı her daim akılda tutulacaktır.

Ortaya koyduğum çalışmanın temel iddiası, tarih metinlerinin tarihçinin niyeti üzerinden okunması gerektiği yargısı etrafında şekillenirken; bu noktada turnusol kâğıdı görevi görmesi adına seçilen ayırıcı unsurlar siyasi ideolojilerdir. Çağdaş dönem Türk tarihyazımının en büyük sorununun *kuramsal arka planı ve yöntem anlayışı oturmuş tarihçilik anlayışları geliştirememiş olduğu* tespiti yapılırken; buna karşın *ideoloji ekseninde tarih metinlerini anlamlandırmada ve ideolojilerle homojen hale getirmede kullanılan tarih pratiklerinin varlığı* ise tezin bir başka önemli iddiasıdır. Tarihçi-ideoloji bütünleşmesinin bir sonucu olarak da tanımlanabilecek bu tarih pratikleri, tarihe konu olan dönemlerin anlatılarını

1 Daniel Woolf, *Tarihin Küresel Tarihi*, s. 30.

2 Howard Zinn, *The Politics of History*, s. 10.

oluştururken, tarihçilerin sorgulamadan kabul ederek kullandıkları kanonların ortaya çıkışına da neden olmuştur. Söz konusu kanonların varlığının ortaya konması bu kemikleşmiş anlatı kalıplarının aşılması ve ideolojiler üstü yeni tarih anlatılarının ortaya çıkmasına imkân sağlayacaktır. Yorumlarım tarih pratiğini icra eden tarihçinin dönemin ruhu ve özellikle de tarihsellikten oldukça güçlü şekilde beslenen dönemin siyasi gelişmeleri ile girdiği etkileşimi göz önüne alarak yapılmaktadır. Böylece tarihçiyi kuşatan ve Ankersmit'in *tarihsel deneyim*³ dediği fenomen de, bu noktada, çalışmamın içinde örtük bir dayanak olarak kullanılmaktadır. Tarihin bilgisi yazılı metinlerden okunup öğrenilirken tarih, eş zamanlı olarak insan tarafından hatırlanmaktadır. Tarihçi de bugünün insanı olarak geçmişi hatırlayan ve duyumsayan biridir. Fakat onu diğer insanlardan farklı kılan; geçmişi tarihe dönüştürerek, aynı zamanda, hatırlatma görevini edinmesidir. Herman Paul, eseri *Tarih Teorisi*'nde, *en titiz tarihçiler dahi birkaç tane daha amaç gözetmeksizin yalnızca epistemik amaçların peşinden gitmez*⁴ demektedir. Bu yargının ortaya koymak istediği gerçek; tarihçinin alt metinlerinde tarihi gerçekliği ortaya koyma amacının dışında başka niyetlerinin her zaman olduğudur.

Çalışmada ortaya atılan model; konuyu anlama biçimini şekillendirecek bir şablon yaratma gayesine dayanmaktadır. Kendisi de Osmanlı'ya dair çalışmasında özgün bir model kurmayı deneyen Barış Ünlü'nün, ünlü Norman tarihi uzmanı Eleanor Searle'den aktardığı cümlede ifade edildiği gibi *modeller geçmiş ve geçmişten kalan veriler üzerinde, az ya da çok, kullanışlı düşünme tarzları olacaktır*.⁵ Bu noktada Türk tarihyazımını, özellikle araştırma dönemim olan çağdaş dönem yıllarını, daha iyi anlayabilmek adına, dönem içindeki tarihçilik faaliyetini zihniyet temelinde parçalara ayıran bir model önerdim. Ek olarak, kullandığım sözcüklere modelime uyacak yeni anlamlar yükleyerek onları model tasarımı için işlevsel hale getirmeyi amaçladım. Burada Thomas Kuhn'a ait *paradigma ve bunalım* kavramlarını Türk tarihyazımı modeli içinde

3 *Tarihsel Deneyim* kavramı Ankersmit'in geçmiş üzerine düşünceleri ve geçmişle ilgili nasıl hissettiğimizin geçmişle ilgili ne bildiğimizden çoğu zaman daha önemli olduğu yolundaki iddiası etrafında şekillenmektedir. Bkz.: Frank Ankersmit, *Tarihsel Deneyim*.

4 Herman Paul, *Tarih Teorisi*, s. 233.

5 Barış Ünlü, *Osmanlı Bir Dünya İmparatorluğunun Soykütüğü*, s. 12.

işlevsel bir rol oynayacak biçimde dönüştürerek kullandım.⁶

Kuhn, kendi teorisinin bilim tarihi dışında bir alanda birebir uygulanmasını bir kenara koymakla birlikte, teorisinin temel mantığının, farklı türde tarih çalışmalarında da “üslup, zevk veya kurumsal yapılar açısından devrimci kesilmelerle dönemlenmesi” şeklinde kullanılageldiğini vurgulamaktadır.⁷ Onun bu yaklaşımı dahi paradigmayı bir kavram olarak ödünç alarak modelime uygulamama olanak tanımaktadır. Aynı şekilde Kuhn, paradigma kavramını, kendisinin de, hazır bulduğu şekilde değil, anlamını zenginleştirerek ve teorisi için işlevsel hale getirerek kullandığını belirtmektedir.⁸ Bu yaklaşım gelecekteki yeni yorumlamalara ve kavramın yeni kullanımlarına kapı aralamaktadır. Model bağlamında paradigma kavramı, bir kez de benim tarafından, anlam bükülmesine uğratılacak ve “çağın ruhuna bağlı olarak gelişen ve tarihçiler tarafından benimsenen *genel ve kapsayıcı tarih yazma karakteri*” olarak tanımlanacaktır. Tarihçiliğin seyri içerisindeki en geniş kapsama sahip dönemler olacak paradigmlar için aynı zamanda *dönem* tabiri de sıklıkla, eş anlamlı olarak kullanılacaktır. Çalışmanın Kuhn’dan ödünç alınan ikinci temel kavramı olan *bunalım* da yine model çerçevesinde yeniden tanımlanırken “*sosyal ve siyasi sıkıntılar veya hayat tarzında yaşanan köklü değişimler neticesinde, tarihçinin tarih yapma biçimini revize ettiği/değiştirdiği dönemler*” olarak anlamlandırılmıştır. Bir başka ifade etme biçimiyle, bunalımların; büyük çaplı *kültürel değişim süreçleri* olduğu da söylenebilir. Bu dönemler tarih paradigmları arasındaki kırılma, değişim ve tarih yazıcılığını dönüşüme götüren geçişlerin yaşandığı gri alanları ifade etmektedir.

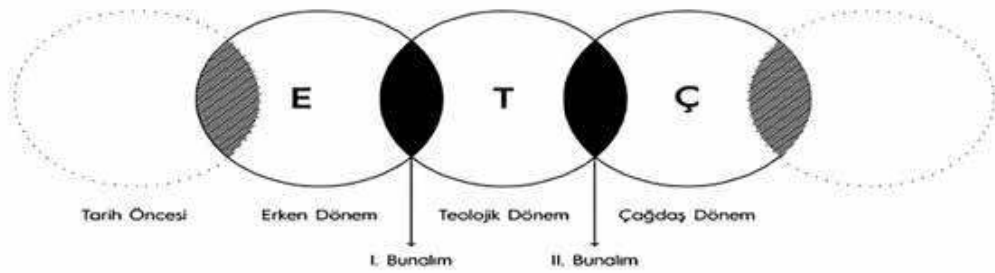
Şurası özellikle vurgulanmalıdır ki, bahsedilen dönemler arasında çok keskin geçişler olduğu iddia edilmemektedir. Burada akla Kuhn’un paradigmları arasında gözlenen keskin

6 Çalışmamda Kuhn’a ait kavramların anlamlarını istediğim şekilde yeniden tanımlamama imkan sağlayan en önemli unsur yine Thomas Kuhn’un kendisinden gelmiştir. Öyle ki, Kuhn, kendisini eleştiren Popper, Lakatos gibi isimlerle girdiği polemiklerin ardından çok kere kavramlarını yeniden tanımlama ihtiyacı hissetmiş ve neticede *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* ile ortaya konan model, ard yayınlarla, kendisini oluşturan kavramlar itibarıyla defalarca kez değişim geçirmiştir. Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, s. 277 vd.

7 Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, s. 318-319.

8 Thomas Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, s. 40.

kopuş ve paradigmlar arasındaki eş ölçülmezlik bahsi gelebilir. Fakat benim modelimde Kuhn'dan farklı olarak paradigmlar arası geçişte istikametın tayin edildiği gri alanlar söz konusudur. Kuhn'un eş ölçülmezliği modelde dışlanırken doğrusal olmayan fakat bir önceki paradigmaya da belirli ölçüde bağlı bir süreklilikten bahsedilebilir. Kuhn'un bunalımının bir kırılma olarak görüldüğü aşıkardır. Benim Türk tarihyazımı bağlığı altında kurduğum modelde ise bunun yerine, oldukça geniş bir zaman dilimini kaplayabilen bunalım dönemlerinin olduğu ve bir dönemin bitmesi ile takip eden dönemin nihai olarak başlaması arasında bu bunalım dönemlerine işaret edileceği söylenmelidir. Aynı zamanda gelecek paradigmanın bunalım dönemi içinde doğduğu, temellendiği ve bir önceki paradigmayı içinde barındıran sürecin tarihini yadsıyan bir yazım benimsediği de belirtilmelidir. Kurguladığım model her ne kadar Kuhn'un ortaya attığı model şeması ve kavramları kullanıyor olsa da; dönemler arası geçişin biçimine ve temel kavramlara, Türk tarihyazımını açıklama noktasında, ihtiyaç duyduğu yeni manaları yüklemiş olduğu için, bir o kadar da Kuhn'dan ayrılmaktadır. Şema I'de görsel dille de ifade edilen modelde üç ana paradigma ve iki adet bunalım dönemi olduğu ileri sürülmektedir. Bunlar; Erken Dönem, Teolojik Dönem, Çağdaş Dönem ve I. ile II. Bunalım Dönemleridir.



Şema I

Çalışmanın ağırlık merkezini çağdaş dönem oluşturmaktadır. Bununla birlikte, çağdaş dönemin Türk tarihyazımı içerisinde neye karşılık geldiği; kendisinden önceki dönem olan teokratik dönem ile ilişkisinin, her iki ana dönemin arasındaki gri alanı oluşturan II. Bunalım döneminde nasıl şekillendiği soruları oldukça mühimdir.